

Natuur Nabij IVN Eemland

oktober 2023

ivn natuur
educatie

Echte tonderzwam in Laag Hees. In de volksmond ook tondelzwam. Tondel is de benaming voor licht ontvlambaar materiaal dat dient voor het maken van vuur. Foto PvD

Agenda (geel = activiteit IVN Eemland)

- **Zaterdag 30 september**, internationale vogelteldag, zie artikel op bladzijde 14/15.
- **Zondag 1 oktober**, feest tien jaar openstelling Park Vliegbasis Soesterberg, 11.00-15.00 uur, alleen toegang via ingang Hertenaan Den Dolder. Zie artikel in deze nieuwsbrief.
- **Zondag 1 oktober**, 13.30-15.30 uur, gezinswandeling Herfst op Stoutenburg, verzamelen vanaf 13.15 uur bij koetshuis, Stoutenburgerlaan Stoutenburg. Toegang gratis.
- **Zaterdag 7 oktober**, vogeltelling op de Westdijk in Bunschoten-Spakenburg, bij het elektrische gemaal, 09.00-10.00 uur. Iedereen welkom. Er zijn telescopen aanwezig.
- **Zaterdag 7 oktober**, fietsexcursie 10 km over Park Vliegbasis Soesterberg met gidsen van Utrechts Landschap, 13.00-15.00 uur, start bij restaurant Soesterdal, Verlengde Tempellaan 2. Reserveren [hier](#).
- **Zaterdag 7 oktober**, najaarsplantenruilbeurs Groei en Bloei, Jachthuislaan 68 Soest, 10.00-12.00 uur. Ook op 6 april en 19 oktober in 2024.
- **Zondag 8 oktober**, fietsexcursie 10 km over Park Vliegbasis Soesterberg met gidsen van Utrechts Landschap, 10.30-12.3- uur, start bij restaurant Soesterdal, Verlengde Tempellaan 2. Reserveren [hier](#).
- **Zondag 8 oktober**, natuurvaart over de Eem met de boot Bolivar van Amersfoort naar Eembrugge, toelichting door IVN-gids, 15.00-17.00 uur. Opgeven kan [hier](#).
- **Zondag 8 oktober**, natuurwandeling over De Paltz door Utrechts Landschap, 14.00-16.00 uur, start bij het toegangshek van het Landgoed De Paltz aan de Van Weerden Poelmanweg (N413) in Soestduinen. Herkenbaar aan de grote keien voor de ingang. Opgeven kan [hier](#).

Ook zondag 12 november en zondag 10 december.

- **Zondag 8 oktober**, natuurwandeling over landgoederen Heidestein en Bornia van het Utrechts Landschap, 13.30-15.30 uur. De wandeling start bij het Bezoekerscentrum de Schaapskooi, ingang via Kerckeboschlaan met kruising Hoog Kanje in Zeist. Volg de bordjes 'Schaapskooi'. Opgeven kan [hier](#).
- **Zaterdag 15 oktober**, 10.30-15.00 uur, open dag Paleistuin tegenover Paleis Soestdijk, medewerkers IVN Eemland staan u graag te woord. **LAATSTE OPEN DAG VAN 2023!**
- **Woensdag 18 oktober**, vergadering coördinatoren IVN Eemland, Museum Soest, 20.00 uur, Steenhoffstraat 46.
- **Donderdag 19 oktober**, Geoparkexcursie IVN Eemland i.s.m. Geopark Heuvelrug Vecht en Gooi, wandeling gaat door de Lange Duinen, 10.00-12.00 uur, aanmelden via geoparkexcursie@gmail.com, dan ontvang je startplaats. Zie ook [hier](#).
- **Zaterdag 21 oktober**, fietsexcursie 10 km over Park Vliegbasis Soesterberg met gidsen van Utrechts Landschap, 13.00-15.00 uur, start bij restaurant Soesterdal, Verlengde Tempellaan 2. Reserveren [hier](#).
- **Zondag 22 oktober**, themawandeling Koude Oorlog op Park Vliegbasis Soesterberg, 13.00-15.30 uur, ingang Entree 4 aan de Hertenlaan Den Dolder. Opgeven [hier](#). Ook 12 november, 3 december, 14 januari en 11 februari.
- **Zaterdag 28 oktober**, Nacht van de Nacht-wandeling Staatsbosbeheer Lage Vuursche, vanaf 19.30 uur. Zie artikel op pagina 18-20.
- **Zaterdag 28 oktober**, wichelroedewandeling op landgoed Heidestein Zeist, 10.00-12.00 uur, De wandeling start bij het Bezoekerscentrum de Schaapskooi, ingang via Kerckeboschlaan met kruising Hoog Kanje in Zeist, volh bordjes 'Schaapskooi'. Opgeven [hier](#).
- **Zondag 29 oktober**, herfstwandeling IVN Eemland in de Hoge Vuursche, start 14.00 uur op parkeerplaats bij parallelweg kruising Hilversumsestraatweg-Hoge Vuurscheweg.

Contributiebetaling

- Onze penningmeester Wim Koster heeft voor zover hij kan nagaan nu elk lid en donateur die geen automatische incassomachtiging heeft gegeven een betalingsherinnering gestuurd. Daarmee is de ledenadministratie weer op orde.
- Het zou erg fijn zijn als iedereen op korte termijn zijn of haar betaling kan voldoen. Ga voor de zekerheid in je eigen administratie na of je de vorige jaren ook al betaald hebt.

Voor vragen: penningmeester@ivn-eemland.nl

Herfstwandeling door de Hoge Vuursche

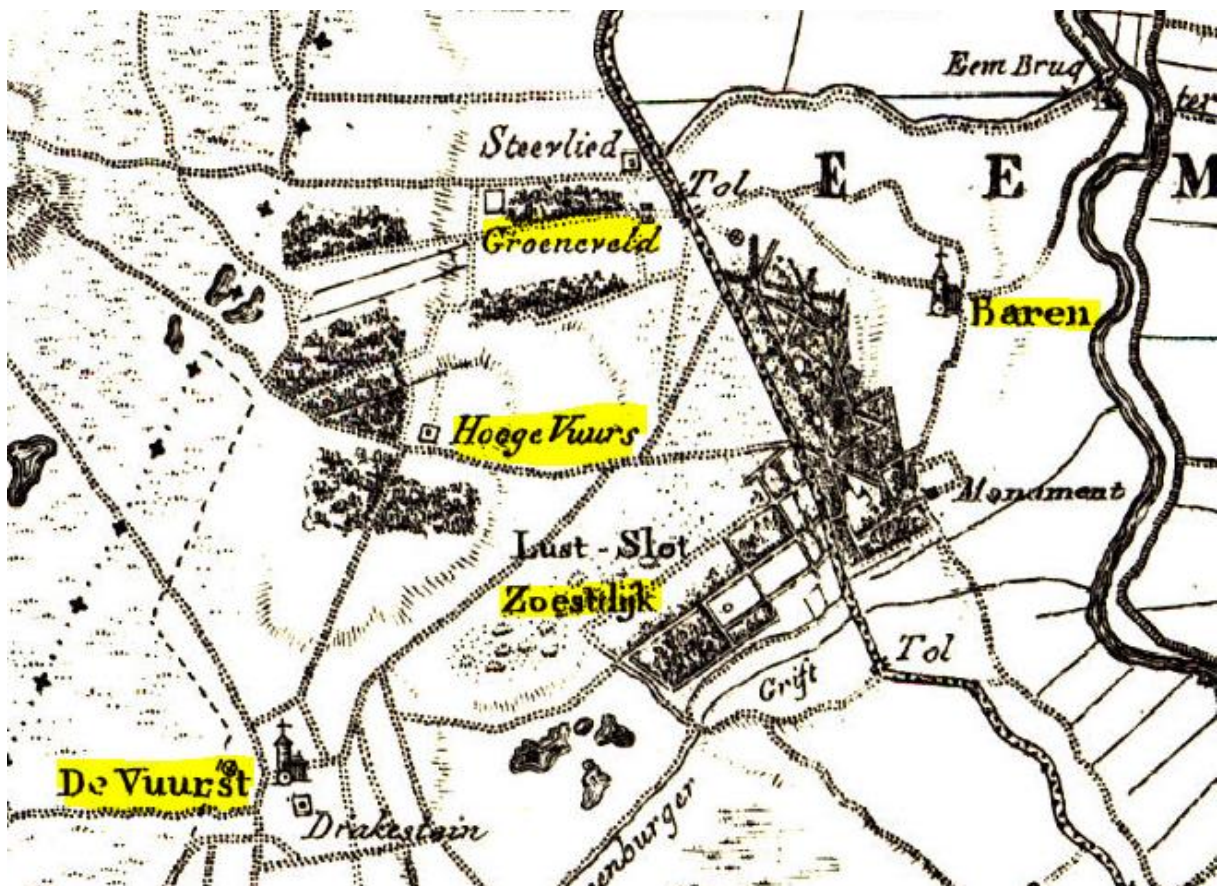
Marjan Brouwer, Piet van Dijk

- Op **zondag 29 oktober 2023 vanaf 14.00 uur** verzorgt de wandelwerkgroep van ht IVN Eemland een herfstwandeling in de bossen bij de Hoge Vuursche.
- Loofbomen en dennenbossen wisselen elkaar af met hier en daar een vijver. De natuur maakt zich klaar voor de winter. De bladeren kleuren van groen naar geel en rood, eikels vallen van de bomen en er komen paddestoelen uit de grond. In het herfstbos is van alles te zien en te ruiken. De herfst is het jaargetijde met de meeste variatie met prachtig zonlicht door de bomen en soms enorme plensbuien.
- Zorg daarom voor stevige wandelschoenen, want het kan er modderig zijn. De wandeling duurt 1,5 tot 2 uur.

Locatie en startplaats:

Parkeerplaats bij de parallelweg kruising Hilversumsestraatweg/Hoge Vuurschesteeg afslaan bij stoplicht, parallelweg op richting Kasteel de Hoge Vuursche, na 300 m links de parkeerplaats op.

Info: wandelingen@ivn-eemland.nl

Kaart uit 1817 van wat toen de Hooge Vuurs heette. Beeld Topotijdreis.nl

- Tijdens wandelingen vertellen we als natuurgidsen van het IVN meestal dat De Vuursche teruggaat op het oude middeleeuwse woord voor bos, furs. Er is echter ook een andere theorie, die teruggaat op vuursche als een term voor **gaspeldoorn**.

Gaspeldoorn.

- In tegenstelling tot Lage Vuursche is de Hoge Vuursche geen dorp, maar een bosgebied met een kasteel, een bosbad, een tennispark, horeca, een klimbos en wat woningen en een paar bedrijven. Nou ja, kasteel, het is eigenlijk een neobarok paleisachtig landhuis met een geometrische tuin, in 1907 gebouwd door een eigenaar voor zijn tweede, 30 jaar jongere vrouw. Het gebouw verving twee eerdere landhuizen. De rest van het landgoed is van Staatsbosbeheer en maakt onderdeel uit van Boswachterij De Vuursche, die ongeveer 1200 hectare groot is.

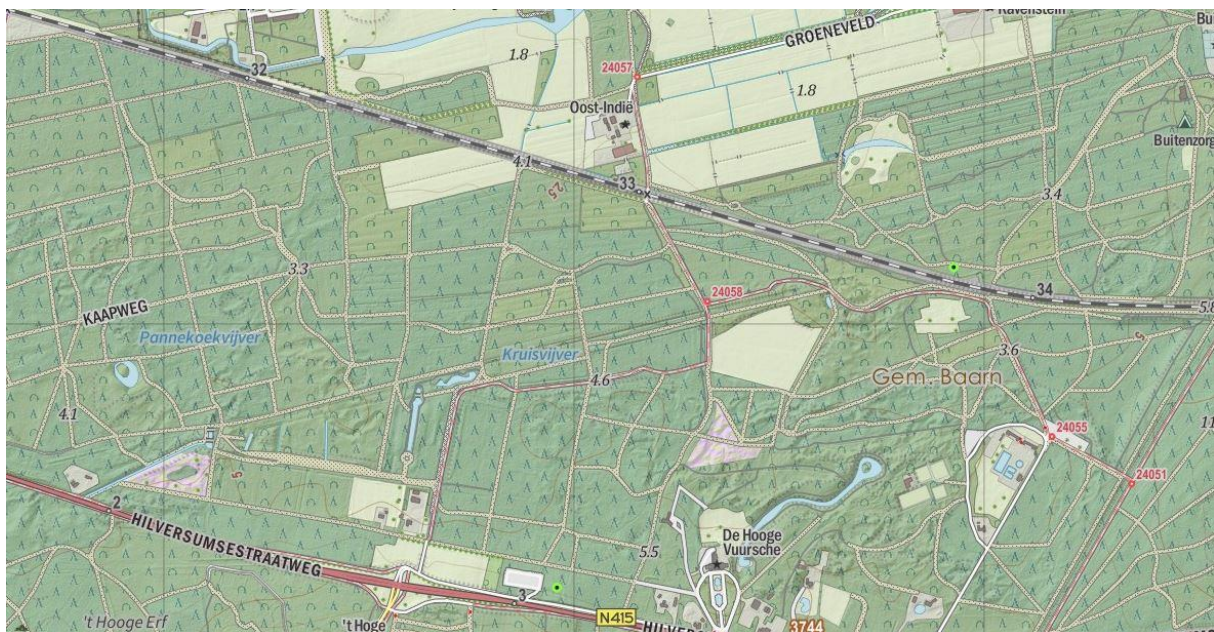
- Kenmerkend voor de Hoge Vuursche is de aanwezigheid van een enkele kilometers lang en tot maximaal **20,6 meter hoge zandrug**. Die is voornamelijk met bos en heide begroeid. De ondergrond bestaat uit arme, zandige windafzettingen.

Dit is de westerse hemlockspar, die voorkomt in de Hoge Vuursche.

- Tijdens de Middeleeuwen was het gebied onderhevig aan verstuivingen. Mogelijk ontstonden toen pas de door walletjes geflankeerde ravijnachtige troggen, die in sommige delen van het gebied zijn te vinden. **Ooit stond er een galg**, toen er in Baarn een rechtbank kwam, in de buurtschap. De plek ervan is onbekend, waarschijnlijk langs een weg waar veel volk kwam.

- In en bij het wandelgebied begonnen de grootgrondbezitters al vroeg met de **herbebossing** van de Utrechtse Heuvelrug. Omstreeks 1850 waren benoorden de Hilversumsestraatweg dan ook al flinke aaneengesloten oppervlakten weer bos. Het oostelijk deel van het gebied was toen echter nog grotendeels heide. Deze was echter wel vrijwel geheel omgeven door bos.
- Omstreeks 1900 is het wandelgebied vrijwel geheel bebost geraakt. De bosrijke zone tussen de spoorlijn en de weg Hilversum-Baarn is op het grondgebied van de provincie Utrecht nu vrijwel geheel eigendom van Staatsbosbeheer. Een uitzondering vormt de kern van het landgoed De Hoge Vuursche en een oostelijk aangrenzend terrein waarin het Bosbad De Vuursche en een tennispark zijn gelegen. Omstreeks 2008 heeft Staatsbosbeheer verscheidene paden in de noordwesthoek van het wandelgebied ‘gerenatureerd’ door ze op te hogen met bosgrond.
- Er zijn drie uitgezette routes door het gebied. De Vijverwandeling (wittepaaltjesroute van 6 km langs de Kruisvijver en de Pannenkoekvijver), het Spechtenpad (speurtochtspad met een boekje) en een deel van de Scootmobielroute van Staatsbosbeheer door het De Vuursche.
- Bijzonderheden in het gebied zijn onder meer **de Hemlocksparren, lange rijen Amerikaanse eiken en dubbelloof**, een zeldzame varensoort aan de randen van de waterpartijen. En in de herfst veel aardsterren.

Kaartje van het gebied. Rechts van het midden is het kasteel De Hoge Vuursche te zien. Her en der op het landgoed bevindt zich een aantal vijvers.

- Er broeden in De Hoge Vuursche verschillende vogelsoorten (**in de hele Vuursche meer dan 60 soorten**), met roofvogels zoals buizerd, sperwer, havik, boomvalk, wespendif en bosuil, ransuilen. Ook alle vier in ons land levende spechtensoorten zijn aanwezig.

Dubbelloof, een bijzondere varen

Piet van Dijk, tekst en foto's

- Er is iets aan de hand met dubbelloof, een bijzondere en vrij zeldzame maar zeer fraaie varensoort. Het bijzondere zit zelfs al in de naam: een dubbele d en een dubbele le. Dat past ook precies bij deze bijzondere varen: hij heeft twee soorten bladeren. Hij staat op de Rode Lijst.
- Wie ze wil bekijken, vindt ze langs de sloot die langs de Koningslaan loopt – dat is het laantje tussen Paleis Soestdijk en De Naald – volop van deze bijzondere soort. De wetenschappelijke naam is tegenwoordig *Struthiopteris spicant*, maar voorheen stond hij bekend als *Blechnum spicant*.
- De varen is recent ook waargenomen rond De Vijverhof in Soest, bij kasteel Groeneveld in Baarn, rond Lage Vuursche en in het Slangenbosje in Soest. Voorheen kwam die ook voor in Laag Hees, maar ik heb hem daar al jaren niet meer gezien (maar ik kom niet overal en ik let niet altijd goed op).

- Bijzonder aan dubbelloof zijn de twee soorten bladeren. Links het blad met dunne zijveren (lippen), die propvol sporen zitten. Rechts het blad met brede veren, maar zonder sporen. We noemen het **vruchtbare of fertiele** en **onvruchtbare of steriele bladeren**. De onvruchtbare hangen slap, de vruchtbare bladeren staan rechtop.

- Ondergronds heeft dubbelloof een wortelstok waaruit ieder jaar de bladeren voortkomen. De bladeren staan verspreid in bundels en soms in rozetten. Dubbelloof kan tot 65 cm hoog worden.

- We vinden deze prachtige varen in bossen op wat vochtige zure bodem, aan greppelwanden, maar ook langs sprengen op de Veluwe, minder in duinvalleien. In de winter valt dubbelloof op omdat de bladeren wintergroen zijn. De soort is vrij algemeen in het oosten en midden van het land. Het is een kalkmijdende soort.

- De sori (sporenhoopjes) zijn langwerpig tot lijnvormig, ontspringen zijdelings van de toevoerende nerf in twee evenwijdige rijen. De sporen worden tussen juli en oktober losgelaten.

- Dubbelloof werd wel in gedroogde toestand gebruikt voor het vullen van matrassen en als strooisel voor het vee.

De zwanenzang van de Kleine Zwaan in de Eempolders

Jan Mooij, samenvatting uit De Korhoen, blad van vogelwerkgroep Gooi e.o.. aanvulling Pvd

- Vogelwerkgroep Gooi en Omstreken houdt al sinds 1973 tellingen in de Eempolders. In het begin werden maar heel weinig Kleine Zwanen (*Cygnus bewickii*) waargenomen, die foerageerden op knolletjes van het fonteinkruid in de randmeren. In de loop van de jaren zeventig vervuilden de randmeren. Het fonteinkruid nam sterk af. De Kleine Zwaan week uit naar de steeds voedzamer wordende weilanden van de Eempolders.

Kleine Zwanen in de polder Arkemheen bij Nijkerk. Foto Wim Smeets

- Op het hoogtepunt tussen ongeveer 1990 en 1995 waren er **soms meer dan duizend** Kleine Zwanen in de westelijke Eempolders. Omdat de overwinterende populatie in Noordwest-Europa in die jaren 20.000 exemplaren omvatte, was daarvan dus meer dan 5 procent in de westelijke Eempolders te zien. Hij was daar ook verreweg de belangrijkste grasetende vogel.
- Na 1995 gingen de aantallen weer achteruit. Dat was landelijk ook het geval, maar in de Eempolders gingen het veel sneller. En de zwanen die er waren, bleven ook korter in de polder, blijkt uit de tellingen. Voornamelijk aan de zuidkant van de polders waren ze nog te zien, zoals in de Zuidpolder te Veld bij Eemnes, tegen de A1 aan.
- **Wat is de oorzaak van de afname in de polders?** 1. De levensduur van volwassen zwanen neemt af. De oorzaak daarvan is nog niet gevonden. 2. Door de klimaatverandering blijkt dat de Kleine Zwaan steeds meer ten oosten van Nederland is blijven hangen. Door de opwarming van de aarde is daar meer voedsel te vinden dan voorheen. Ook trekken vogels die al in Nederland zijn vaak eerst naar Denemarken of Duitsland voordat ze naar de broedgebieden in Siberië gaan. 3. Een lokale oorzaak: de waterkwaliteit in de randmeren is sterk verbeterd. Er groeien weer veel waterplant. Daardoor is er meer voedsel beschikbaar in de randmeren en komen ze niet meer in de Eempolderweilanden.

- In 2018 zagen we nog maar vier Kleine Zwanen, in 2019 waren het er twee en in 2020 drie, allemaal bij de eerste telling van het jaar. In 2021 zagen we voor het eerst geen enkele Kleine Zwaan meer in de polders.

- Wat kunnen we doen? De kortere levensduur heeft waarschijnlijk niets met het verblijf in de polders te maken. Uiteraard moeten we ons best doen om de klimaatverandering zo klein mogelijk te houden. Het vervuilen van de randmeren om de groei te remmen is natuurlijk ook helemaal geen natuurvriendelijke oplossing. Het lijkt onwaarschijnlijk dat er binnen afzienbare tijd weer Kleine Zwanen in de westelijke Eempolders zullen foerageren.

- Recente waarnemingen zijn er wel uit oostelijker delen van de Eempolders: begin dit jaar in polder de Haar bij Bunschoten en de Oostpolder bij Bunschoten. De Wilde Zwaan is ook sporadisch gezien in het noordelijke deel van de provincie Utrecht, blijkt uit Waarneming.nl. In de aanliggende polder Arkemheen bij Nijkerk worden meer van deze beide soorten aangetroffen. (Bron: Waarneming.nl)

- Het **verschil tussen Kleine Zwaan en Wilde Zwaan** kan lastig zijn. De Kleine zwaan is zoals de naam al doet vermoeden, kleiner. Beide hebben ze een lange rechtgehouden nek. De nek van de Wilde Zwaan is echter nog langer. Grootte is in het veld soms lastig in te schatten. Een ander goed kenmerk is de **gele vlek aan de snavelbasis**. Deze is bij de Wilde Zwaan groter (links) en loopt uit in een punt, bij de Kleine Zwaan is deze kleiner en afgerond. De hoeveelheid geel varieert per individu. Soms zijn beide soorten door elkaar aan te treffen. Dan valt vaak de erg lange nek van de Wilde Zwaan het eerste op. (Bron: Wouter Teunissen Waarneming.nl)

De Wilde Zwaan (links) en de Kleine Zwaan. Het opvallendste verschil is de gele snavelbasis. Bron: Alle vogels van Europa, Peter Hayman en Rob Hume, 2008.

- Een opvallend fenomeen bij de analyse van de internationale wintertellingen van vogelonderzoeksinstituut Sovon, **zijn de veranderingen in voedselgewoontes**. Zater de zwanen voorheen vooral op gras, werd in 2015 bijna de helft op akkers gezien. Het gaat dan vooral om wintergraan, bietenresten, stoppel (vermoedelijk grotendeels maïs) en koolzaad. Deze voedselkeuze maakt de zwanen kwetsbaar: verandert het teeltplan bijvoorbeeld door veranderingen in de Europese landbouwpolitiek, zullen de zwanen zich naar andere voedselbronnen moeten omzien. (Bron: Sovon)

Park Vliegbasis Soesterberg 10 jaar open voor publiek

Piet van Dijk

- Na de sluiting van de vliegbasis Soesterberg eind 2008 zijn de provincie en het Utrechts Landschap bezig geweest het immense terrein grotendeels terug te geven aan de natuur. Precies tien jaar geleden werd de vliegbasis voor het publiek opengesteld. En kreeg het zijn nieuwe naam: Park Vliegbasis Soesterberg.

Een shelter (voor het stallen van gevechtsvliegtuigen zoals de F-15) en een schuttersputje op de voorgrond.

- Op zondag 1 oktober is er **van 11.00 tot 15.00 uur een gratis evenement voor jong en oud** voor een gezellige dag in het natuurpark. Voor zowel natuurliefhebbers als sportievelingen is er van alles te beleven. Er zijn speurtochten en natuurexcursies op de fiets onder begeleiding van een gids. Hardlopers schrijven zich in voor een parkloop of prestatieloop (meerdere afstanden) en kinderen kunnen hun *survivalskills* oefenen of doen mee aan een mini-bootcamp.

- Op de ontmoetingsplaats bij shelter 610 kunnen bezoekers aanschuiven voor een gratis snack en drankje. De ingang daarvan is te vinden aan de Hertenlaan in Den Dolder. Bekijk het volledige programma op <http://www.hartvandeheuvelrug.nl/feestvliegbasis>.

Wandelpad op Park Vliegbasis Soesterberg. Foto Piet van Dijk

Excursie over de vliegbasis: wat veel planten!

Sophieke Nijhuis, uit de Grote Ratelaar van IVN Heuvelrug en Kromme Rijn en KNNV

● In het kader van de Week van de Biodiversiteit in mei had de KNNV-afdeling Zeist, Heuvelrug en Kromme Rijn op 27 mei jl. twee activiteiten georganiseerd op Park Vliegbasis Soesterberg, thans eigendom van het Utrechts Landschap. Om 8 uur was er een vogelexcursie voor de spreekwoordelijke vroege vogels onder de leden en andere belangstellenden, gevolgd door een algemene excursie met aandacht voor de enorme variatie aan planten op het permanent toegankelijke deel van de voormalige vliegbasis.

De zogeheten iglo's, munitiebunkers op de voormalige vliegbasis. Er verblijven vijf soorten vleermuizen.

● Met zo'n 20 deelnemers, van wie een aantal al op vogelexcursie was geweest, gingen we goed 10 uur op pad met onze gidsen Marijke van Noort, Arnoud Imhof en Matthijs van Hoorn. Het was perfect weer voor deze buitenactiviteit. Marijke is bij dit natuurgebied van ca. 500 ha betrokken als gids van het Utrechts Landschap en nam ons mee in de historie van de vliegbasis.

Kromhals. Foto Jan Katsman

● Sinds 1910 had deze een functie in 1e en 2e Wereldoorlog, en daarna ten behoeve van de Koude Oorlog, want het was van 1945-1991 het NAVO-centrum van de Amerikanen en Nederlandse luchtmacht. Een saillant detail daarbij is dat die laatste pas sinds 1953 een zelfstandig onderdeel van de Nederlandse krijgsmacht is. Vanaf 1994 heeft de vliegbasis geen

militaire functie meer en is teruggegeven aan de natuur. Op het terrein staan 27 shelters waarvan enkele nu voor andere doeleinden worden gebruikt. In de omgeving van de vliegbasis zijn vijf ecoducten aangelegd, waarvan een over de spoorlijn Utrecht-Amersfoort. Op het terrein bevinden zich voorts een blusvijver, waar eind mei libellen zoals viervlek, smaragdlibell en vuurjuffer te zien waren, en een munitiekelder die het verblijf is van vijf soorten vleermuizen.

Zachte ooievaarsbek. Foto Jan Katsman

- Op het terrein zijn ook voorzieningen aangebracht om de biodiversiteit te behouden. Zo zijn er twee bijenhôtels ingericht, waarvan een in de vorm van een vliegtuig. Op het terrein komen namelijk heel **veel bijensoorten voor en daarnaast bijna talloze zweefvliegsoorten**. Om te kunnen genieten van de talrijke vogelsoorten is de Vogelkijkhut Herman van den Bijtel gerealiseerd als eerbetoon aan de in 2020 overleden ecooog Herman van den Bijtel onder wiens leiding veel inventarisaties op de vliegbasis zijn gedaan.
- Arnoud Imhof en Matthijs van Hoorn waren tijdens de excursie onze plantenexperts en wezen ons op allerlei planten die op dat moment in bloei stonden. De oogst was groot: **zeker 31 plantensoorten uit minimaal 14 verschillende plantenfamilies**. In onderstaande opsomming zijn soms opvallende kenmerken vermeld en zo zagen we **glad walstro, klein tasjeskruid** (lijkt op herderstasje, maar hauwtjes minder hartvormig ingesneden), **gewone raket, mannetjes ereprijs** (kleine bloemen, behaarde stengel en ondiep gekarteld blad), **gewone ereprijs, smalle weegbree, kleine steentijm, hondsdrif, avondkoekoeksbloem, vogelmuur, akkerhoornbloem, kleine klaver, liggende klaver** (onderscheid met kleine klaver is de geplooid luifel van de vlag), **rode klaver, voederwikke, ringelwikke, klein vogelpootje** (vlinderbloemige met de peultjes als een vogelpootje), **gewone reigersbek, kleine ooievaarsbek, zachte ooievaarsbek** (sterker behaard blad), **muurpeper, kromhals, gewone ossentong, muizenoor** (in knop met rode strepen die later aan de onderkant van de bloemen zitten), **klein havikskruid, gewoon biggenkruid** (behaard blad en een ronde lob aan de top), **margriet, viltganzerik, hondsviooltje** (langwerpig blad), **knolboterbloem en grote klaproos**.

Natuurvisie Utrecht 2050: droombeeld voor Eemland

Piet van Dijk

● Het IVN Utrecht, de overkoepelende organisatie van alle IVN-afdelingen in de provincie Utrecht, is een van de zes organisaties die heeft meegewerkt aan de totstandkoming van de **Natuurvisie Utrecht 2050**. Samen met het Utrechts Landschap, de Natuur en Milieu Federatie Utrecht, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Landschap & Erfgoed Utrecht is de visie gemaakt. De visie is gepresenteerd tijdens een netwerkbijeenkomst op Park Vliegbasis Soesterberg, waarbij ook vertegenwoordigers van IVN Eemland aanwezig waren.

- De Natuurvisie Utrecht 2050 is dé visie van de Utrechtse natuurorganisaties op de toekomstige inrichting van de natuur in de provincie Utrecht. Een toekomst waarin de natuur de ruimte krijgt. Een visie die verder gaat dan tijdelijke noodmaatregelen, een visie die bouwt aan **duurzaam systeemherstel**, **integrale oplossingen** en **gebiedsprocessen**.
- De Natuurvisie Utrecht schetst de toekomst van de provincie Utrecht aan de hand van zes kerngebieden: het veenweidegebied, de laagveenmoerassen, het rivierengebied, Utrechtse Heuvelrug, **Eem en Randmeren** en de Gelderse Vallei.
- Waar liggen in deze gebieden **kansen voor herstel en ontwikkeling**? Met de visie willen we bestuurders bij de provincie, Utrechtse gemeenten en waterschappen inspireren, maar ook natuurbeheerders, ontwikkelaars, boeren en bewoners.

● Voor het IVN Eemland is natuurlijk vooral het hoofdstuk **Eemland en Randmeren** van belang. In de samenvatting staat als **ideaalbeeld voor 2050**: voor **weidevogels** is de Eempolder een belangrijk broedgebied. Door allerlei maatregelen gaat het in 2050 weer de goede kant op met deze vogels. **Natuurinclusieve landbouw** heeft het leefgebied van de weidevogels enorm vergroot. **Natuurlijk waterpeilbeheer** zorgt ervoor dat percelen natter zijn, wat insecten aantrekt en jonge kuikens in het voorjaar meer kans geeft te overleven. Ook wordt op deze manier de **inklinking van de bodem** tegengegaan. De waterkwaliteit is met sprongen vooruitgegaan door een lagere bemesting (extensivering) op de weilanden. Middenin de **randmeren** zijn eilandjes ontwikkeld. Langs de Eem en de randmeren zie je een **lint van oevervegetatie** ontstaan met veel riet. Riet zuivert het water en rietvogels vinden er bescherming en een veilige plek om te broeden. Op het Eemmeer **overwinteren** elk jaar duizenden eenden als de kuifeend, tafeleend, grote zaagbek, het nonnetje en de smient.

● Omdat ons gebied deels ook op de **Utrechtse Heuvelrug** ligt, is ook het hoofdstuk daarover van belang. In de **samenvatting** staat hierover het volgende: op de Utrechtse Heuvelrug is de **balans tussen de verschillende ecosystemen hersteld**. Het gehele systeem vormt in 2050 een onmisbare bron van **zuivere lucht** en **gezond grondwater**. Op de Utrechtse Heuvelrug zelf vinden we bossen met een **rijke variëteit** aan boomsoorten, afgewisseld met heidegebieden, stuifzanden, droge graslanden en vennetjes. De **stikstofneerslag** is vrijwel tot nul teruggebracht. Voor verstoringsgevoelige diersoorten zijn er speciale **rustgebieden** ingericht. Het infiltratievermogen van de zuiverende zandgrond voor regenwater is toegenomen en draagt bij aan een robuust bodem- en watersysteem. Op de flanken van de stuwwal leidt het **langer vasthouden van water** en het herstel van de kweldruk tot een biotoop voor bijzondere planten en dieren.

Verder inzoomend op Eemland lezen we:

Vochtige en bloemrijke graslanden

● **Nu:** Het **open slagenlandschap** van de Eempolder is uniek. De lage ligging, de invloed van de (voormalige) Zuiderzee, het veen en de kwel afkomstig van de Utrechtse Heuvelrug zorgen voor een hoge grondwaterstand in het gebied van de Eem en Randmeren. Het landschap wordt gekenmerkt door een strakke verkaveling met veel sloten en weteringen. Het is het meest waardevolle weidevogelgebied van de provincie Utrecht met populaties kievit, grutto, scholekster en tureluur. Dat komt door een verhoogd waterpeil, plasdras en (agraris) natuurbeheer afgestemd op het broedseizoen van de weidevogels. Ook in het najaar vinden vogels als plevieren, wulpen, snippen, zwanen en ganzen hier voedsel en rust. In dit gebied liggen grote kansen om de natuurwaarde te verhogen. Dit heeft te maken met het huidige waterpeil. De natuur heeft baat bij het herstellen van het halfnatuurlijk systeem en het (periodiek) handhaven van een hoog waterpeil.

● **Toekomstperspectief 2050:** Grote delen van het gebied zijn optimaal ingericht voor weidevogels, conform de uitgangspunten van Aanvalsplan Grutto (2020). Het huidige areaal is flink uitgebreid. Het waterpeil is verhoogd en er is een robuust leefgebied ontstaan, met volop voedsel, een goede vegetatiestructuur en voldoende plasdras. **Het broedsucces is verzekerd omdat er een duidelijke keuze is gemaakt voor weidevogelbeheer;** optimaal leefgebied met rust, veiligheid en beschikbaar voedsel, waarbij kuikens kunnen opgroeien tot volwassen vogels. Het kerngebied wordt omringd door graslandpercelen met natuurinclusief agrarisch beheer, wat leidt tot versterking van het leefgebied. Ook andere soorten, waaronder amfibieën, insecten en de grote modderkruiper profiteren hiervan.

Oevers en eilanden

● **Tot nu toe:** de monding van de Eem in het Eemmeer is een open verbinding. De opstuwende werking van de Zuiderzee had invloed tot diep in het achterland. Hierdoor is langs de rivier de Eem veel zeeklei afgezet. Deze kleilagen bieden nu (enige) weerstand tegen opkwellend en inzijgend water. Dit zorgt voor een unieke overgangsgebied (gradiënt) in grond- en oppervlaktewater en leidt tot een bijzondere flora en fauna langs de rivier. In het verleden zijn er diverse dijkdoorbraken geweest, waarvan 'de wielen' nog steeds zichtbaar zijn.

● **Toekomstperspectief 2050:** Het water in het gebied is schoon en er is een natuurlijker peil beheer. In de Randmeren zijn eilanden ontwikkeld; zowel eilanden met een open karakter als begroeide eilanden. Deze 'voegeilanden' vormen stapstenen richting Flevoland, en zijn van belang voor talrijke vogels. De eilanden bieden slaapplekken voor watervogels en er zijn broedplaatsen voor de visdief, kokmeeuw, zwartkopmeeuw en lepelaar. Ruigere delen (op andere eilandjes) bieden broedplaatsen voor de grote en kleine zilverreiger en zeearend. In de rietzomen van het Eemmeer leven roerdomp, kwak en woudaap. De **kroeskoppelikaan** verkent het gebied, omdat er voldoende vis voorkomt. Het gebied is ook aantrekkelijk voor diverse wintergasten. In de rietkragen langs het Eemmeer zijn onder andere eenden als nonnetje, grote zaagbek en brilduiker te vinden. Er zijn duidelijke keuzes gemaakt wat betreft zonering van natuur en recreatie. In het Natura 2000-gebied van het Eemmeer vindt **geen recreatie** meer plaats.

Soortenrijke schraallanden

● **Tot nu toe:** in het overgangslandschap tussen de Eempolders en de Utrechtse Heuvelrug ligt een bijzonder kwelgebied. Deze kwelzones aan de voet van de Utrechtse Heuvelrug vormen waardevolle gebieden die een overgang vormen naar de zeer open Eempolders. Het grondwater komt hier aan de oppervlakte (kwel) en zorgt voor een uiterst diverse en zeldzame plantengroei. Van belang is dat deze gebieden voldoende gevoed zijn door het grondwater en dat wateronttrekking op de flanken wordt teruggeschroefd. Kleinschalig landschap met de groene dooradering, is (deels) verloren gegaan; er resteren alleen nog kenmerkende sleedoornstruwelen. In deze overgangsgebieden van hoge zandgronden naar veen- en kleigronden is sprake van een kleinschaliger landschap.

● **Toekomstperspectief 2050:** Door het verminderen van grondwateronttrekking (drinkwaterwinning uit oppervlaktewater) op de Utrechtse Heuvelrug neemt de watervoorraad (en kweldruk) toe. Samen met een aangepaste inrichting om water zo lang mogelijk vast te houden in het gebied, zijn de condities voor kwelafhankelijke vegetaties aanzienlijk verbeterd. Het kleinschalige karakter van het landschap is hersteld met groene dooradering van o.a. sloten met waterviolier, bloemrijke, kwelgevoede graslanden en (sleedoorn)struwelen. Het schone kwelwater wordt optimaal benut.

Download de Natuurvisie Utrecht 2050 gratis via www.natuurvisieutrecht.nl

Europa telt zaterdag vogels tijdens EuroBirdwatch

Hanne Tersmette-Strijland, Vogelbescherming Nederland

● Op zaterdag 30 september vindt de jaarlijkse **internationale vogelteldag, de Euro Birdwatch**, voor de 28ste keer plaats. Het is namelijk in deze tijd van het jaar dat er miljoenen vogels tijdens de najaarstrek over ons land heen vliegen. Ze zijn op weg naar het zuiden waar ze de winter doorbrengen. Tijdens de Euro Birdwatch worden in heel Europa op hetzelfde moment trekvogels geteld met als voornaamste doel aandacht vragen voor deze massale volksverhuizing.

Overvliegende kneus. Foto Jan Lok

● Op circa 150 plekken in Nederland worden zaterdag trekvogels geteld. Met de blik gericht op het noordoosten en de oren gespist zitten zo'n **2000 vrijwilligers** vanaf het ochtendgloren op de zogenaamde telposten: strategische plekken in het land waar de vogeltrek goed te zien is. Sommige vogels hebben opvallende tekeningen zoals vinken en kepen waaraan ze ook hoog in de lucht te herkennen zijn. Piepers daarentegen lijken erg op elkaar en worden herkend op het geluid dat ze maken. Ook de vorm waarin gevlogen wordt helpt: ganzen en kraanvogels vaak in v-formaties, sijen juist in compacte ballen.

- Veel vogels trekken, zoals ganzen, Kieviten en buizerds. Maar het is vooral de trek van zangvogels die de **najaarstrek tot een belevenis** maakt: spreeuwen, kneutjes, vinken, sijen, veldleeuweriken, graspiepers en koperwieken die met duizenden tegelijk door en over ons land trekken. De uiteindelijke bestemming is voor alle soorten elders. Kleinere zangvogeltjes zoals de zwartkoppen en de tiftjaffen trekken meestal niet verder dan Zuid-Europa, terwijl de fitis, tuinfluiter en karekiet tot ver in Afrika vliegen. Soms komen er ook zeldzaamheden voorbij, zoals de **steppekiekendief**. Goed herkenbaar aan zijn haast spookachtige verschijning, wit van onderen met een opvallend smal zwart vleugelpuntje.
- Hoeveel vogels dit weekend overvliegen hangt van het weer af. Zuiden, zuidwesten of zuidoostenwind met een kracht van 3-4 aan de kust is gunstig. Een beetje regen is niet erg, maar met hoosbui gaan de vogels naar de grond en zijn ze dus niet te zien. Noordenwind (wind mee!) is voor de vogels fijn, voor de tellers minder. De vogels vliegen dan hard en hoog en zijn dus amper te zien.
- Zaterdagavond maakt Vogelbescherming in samenwerking met trektellen.nl de top 10 van de getelde vogels en andere bijzonderheden bekend.

Overvliegende kraanvogels. Foto Pxby

Nacht van de Nacht: duistere, duurzame belevenis

Evelien van der Kooij, Natuur en Milieufederatie Utrecht / aanvullingen Pvd

- Op zaterdag 28 oktober 2023 is het weer zover: de 19e editie van de Nacht van de Nacht, georganiseerd door de Natuur en Milieufederaties in heel Nederland. Tijdens de Nacht van de Nacht maken we traditiegetrouw Nederland donkerder én duurzamer. **Licht uit, sterren aan!** Ook in de provincie Utrecht is er van alles te doen: van avontuurlijke nachtelijke wandelingen tot bijzondere gebouwen in het donker bezoeken.
- Wegens gebrek aan voldoende vrijwilligers doen het IVN Eemland dit jaar niet mee. Maar er is een alternatief in ons gebied: **Staatsbosbeheer gaat voor het eerst in de Lage Vuursche** dit evenement organiseren voor iedereen vanaf 7 jaar. **Onze uilenwerkgroep doet hieraan mee!** Opgeven hiervoor kan [hier](#). Wees er snel bij.

*Sterren kijken is een favoriet onderdeel van de Nacht van de Nacht. Maar dan moet de hemel wel wolkenloos zijn.
Foto Jan Koeman*

- Bezoekers hebben in de provincie verder een keuze uit activiteiten in Utrecht, Amersfoort en Kamerik. In Amersfoort en Utrecht zijn de **sterrenwachten** open.

Het belang van duisternis voor mens en dier

- Duisternis is een van de oerqualiteiten van het buitengebied, net als stilte en ruimte. Lichtvervuiling verstoort de beleving van het nachtelijke landschap en van de natuur. De natuur en de mens kunnen ook **ontregeld raken door het teveel aan licht**. Veel mensen ergeren zich aan lichtbronnen. De aanblik van een sterrenhemel is voor veel mensen heel belangrijk.
- Uit een belevingsonderzoek in opdracht van het project *Laat het donker donker*, uitgevoerd door onderzoeksinstituut Alterra in Wageningen, blijkt dat mensen duisternis belangrijk vinden. Mensen vinden duisternis belangrijk in hun eigen woonomgeving én ze vinden het van belang dat natuurgebieden donker zijn. Dit beeld wordt bevestigd door de Raad voor Ruimtelijke, Milieu- en Natuuronderzoek (RNMO) en onderzoeksbureau Tangram.

De Oudegracht in Utrecht bij nacht. Foto Nelleke Poorthuis

- Veel mensen geven aan dat lichtvervuiling knap vervelend is. De **meeste ergernis** wordt opgewekt door licht van verkeer, reclameverlichting, laserlicht van discotheken en verlichting van kassen. Mensen die vlakbij flinke verlichting wonen hebben vaak echt last van het licht. Ze kunnen er niet goed van slapen en krijgen daardoor ook stressklachten. Over de gevolgen van nachtelijk kunstlicht voor de mens is nog maar weinig bekend.
- De Gezondheidsraad concludeerde al in 2002: „Hoewel er geen aanwijzingen zijn uit epidemiologisch onderzoek zijn, valt niet uit te sluiten dat buitenverlichting, door verkorting van de avond en de nacht, via stress en in combinatie met andere stressfactoren in de leefomgeving, **op den duur leidt tot aantasting van de gezondheid.**”
- Ons lichaam maakt het hormoon **melatonine** 's nachts aan. Dit slaaphormoon regelt ons slaap-waakritme. Te veel kunstlicht onderdrukt mogelijk de natuurlijke productie van

melatonine. Dit heeft effect op skeletontwikkeling, voortplanting, gewicht en veroorzaakt mogelijk kanker.

- Uit steeds meer onderzoek blijkt dat verlichting negatieve effecten op onze dierenwereld heeft. **Omdat meer dan 50 procent van de dieren 's nachts leeft heeft dit een grote impact.** Sommige soorten zijn erg gevoelig voor verlichting. Een goed voorbeeld vormen de vele insecten die om een lamp heen draaien. Desoriëntatie kan leiden tot uitputting. De sterke teruggang van de insectensoorten wordt door een aantal onderzoekers dan ook vooral aan de verlichting geweten.

- Een belangrijk gevolg van lichtvervuiling is het ontregelen van de biologische klok. Dit dagelijkse ritme wordt deels gestuurd door licht en donker in onze omgeving. Verlichting kan het gedrag van de natuur verstoren. **Vogels gaan bijvoorbeeld eerder zingen.** Ook kan verlichting de biologische kalender van dieren verstoren. Hierdoor gaan vogels eerder of later paren, nesten bouwen en beginnen aan de vogeltrek. Dit beïnvloedt de overlevingskansen van de soort. Tot slot worden veel dieren aangetrokken of juist afgestoten door licht. Dit zorgt voor versnippering van leefgebieden maar ook voor een grotere kans ten prooi te vallen aan roofdieren.

Waar zien de dit nog in Nederland? Foto Johan van de Wielen

De Kwekerij/boomgaard: nog één open dag dit jaar!

Wim Kok

- De bloemenpluktuin in de Kwekerij was in augustus op haar hoogtepunt en nu over de top. Zo lang er evenwel geen nachtvorst is, valt er beslist nog wat moois te plukken. De appeloogst is dit jaar vrij matig. De (kas)druiven en de bramen hebben het wel erg goed gedaan. Ook de nieuwe moestuin levert veel op. En we hebben al veel eetbare bloemen.
- Dit jaar hebben we inmiddels 14 open dagen achter de rug en nog 1 in het verschiet, **namelijk zondag 15 oktober**. Afhankelijk van het weer, andere activiteiten en publiciteit varieerde het aantal bezoekers van 70 tot ruim 300 per open dag. Dat leverde ook leuke gesprekken op en veel complimenten. De mensen waarderen de historie, de natuurlijke uitstraling, de variatie aan tuindelen, leuke natuurdetails, de gemoedelijke ontvangst en onze sympathieke prijsjes. Verkoop van met name plukbloemen, maar ook planten, groente en fruit leverde dit jaar al ruim 1900 euro op. Dit komt geheel ten goede aan de kwekerij. Naast open dagen kregen we bezoek van 4 besloten groepen voor een rondleiding. In oktober komen er nog 3 VWO-klassen van het Griffland College op bezoek.

- Er zijn enkele vrijwilligers gestopt, maar ook hebben zich **nieuwe vrijwilligers** gemeld. Er is een groep van ruim 20 enthousiaste mensen die op woensdag- en zaterdagmorgen de tuinen onderhouden en helpen bij open dagen. Half september hebben we met de meeste vrijwilligers een lekkere, kleurrijke en gezellige lunch genoten op de kwekerij. Met veel producten uit eigen tuin. Jasper van het Smaakmuseum trakteerde ons.

- De komende maand houden we met alle vrijwilligers weer een evaluatie en vooruitblik. Vijf cursisten van de IVN Natuurgids Opleiding, die de kwekerij als onderzoeksgebied gebruiken, helpen mee met een enquête. Ieder jaar proberen we de kwekerij/boomgaard mooier en meer bio divers te maken. Ook willen we de publiciteit verbeteren. Sinds afgelopen zomer staan we ook op Facebook.
- Drie andere cursisten zijn al begonnen met een project (tot juni 2024) voor hun educatieve eindopdracht. Dit betreft het ontwerp en de aanleg van een geneeskrachtige kruidentuin, inclusief educatief materiaal m.b.t. toepassingen zoals zalf, tinctuur of thee. Daarbij hebben ze ook geholpen bij een subsidieaanvraag bij KIEM, welke in september is ingediend. In november horen we of de aanvraag wordt gehonoreerd en dus of we kunnen starten. Ook willen we wat dode fruitbomen vervangen en een strook vaste inheemse bloemplanten aanleggen bij de bijenburcht.
- Onze laatste open dag op **zondag 15 oktober staat in het teken van de herfst**. Er zijn walnoten te koop en we poffen tamme kastanjes om te proeven. Er zal ook een kinderactiviteit zijn. De broeihoop voor ringslangen wordt open gemaakt om te zien of er weer uitgekomen eieren te vinden zijn, net als vorig jaar. Spannend.

We bestaan volgend jaar 90 jaar!

Bestuur

Het IVN Eemland bestaat volgend jaar 90 jaar! Om precies te zijn is dat op 23 juni 2024 het geval.

Graag willen wij dit gedenkwaardige jaar niet ongemerkt voorbij laten gaan. Met **extra activiteiten voor het publiek** hopen we het jubileum luister bij te zetten!

Het bestuur roept hierbij alle leden en donateurs op om zich te melden voor een **tijdelijke jubileumcommissie**, die in samenwerking met het bestuur en de werkgroepen leuke evenementen op touw wil zetten. Meld je aan bij een van de bestuursleden of via secretaris@ivn-eemland.nl

Daarnaast is het bestuur nog steeds dringend op zoek naar:

- een **voorzitter**
- een **extra bestuurslid**
- een **vrijwilliger** die activiteiten van het IVN Eemland op sociale media bijhoudt